

## KENTLİLEŞME VE SİYASAL KATILMA-II(\*)

Doç. Dr. İnan Özer(\*\*)

Kentleşme ve siyasal katılma olguları toplumbilim ve siyaset bilimin konu alanlarına girmektedir. Bu nedenle araştırmada kullanılacak modelin ele alınan olguları açıklar nitelikte olması gerekmektedir. Bu çalışmada kentleşme olgusu ve kentsel topluma göçün yarattığı değişimler modernleşme modeli çerçevesinde çözümlenmeye çalışılacaktır. Modernleşme modelinin açıklamalarını kolaylaştıran iki özelliği vardır. Birincisi modernleşmenin toplumsal düzeyde bir yapısal değişimi açıklamakta kullanılmasıdır. İkincisi ise, bireysel boyutta aktörlerde oluşan sosyo-psikolojik değişimleri değerlendirmede kullanılan bir model olmasıdır. Modernleşmenin bu boyutu üzerinde duran Deutsch 'toplumsal hareketlilik' kavramını kullanmaktadır. Ona göre toplumsal hareketlilik "...eski toplumsal ekonomik ve kültürel bağların zaman içerisinde zayıflayarak değişmelerine neden olan ve insanların yeni toplumsal tutum ve davranış kalıplarına uymalarını gerçekleştiren.." (Deutsch 1969:23) bir süreçtir. Modernleşme konusunda çalışanlar genelde üretim gücü ve ilişkilerindeki değişimlerin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini incelemektedirler. Genel olarak modernleşme eski zamanların toplum tipinden günümüzdeki toplum tipine doğru bir değişme anlamına gelir. Kongar değişimin ölçütünü endüstrileşme düzeyi olarak saptar. Bu çerçevede modernleşme "...geçmişteki endüstrileşmemiş toplum tipinden günümüzde ileri düzeyde endüstrileşmiş toplum tipine doğru bir değişme" olarak tanımlanmaktadır (Kongar; 1979:248- 249).

(\*) Kentleşme ve Siyasal Katılma I, İ.İ.B.F. Dergisi C:8, sayı 1, 1990'da yayınlanmıştır.

(\*\*) Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Kentleşme ve kentlileşme araştırmalarında genellikle ekonomik-toplumsal yapı temel alınmakta ve bu yapının doğurduğu sonuçlar incelenmektedir. Kentlileşmenin siyasal katılma üzerindeki etkileri söz konusu edildiğinde yukarıdaki genel yaklaşımla bu etkileri açıklamak oldukça zordur. Bu zorluk ekonomik toplumsal yapının, siyasal katılmayı nasıl etkilediğinin ve biçimlendirdiğinin mekanizmasına inememekten kaynaklanmaktadır. Daha önceki araştırmalarda saptanan ilişkiler genellikle geliri ve toplumsal statüsü daha yüksek, eğitimi daha fazla olan bireylerin ya da nüfus gruplarının siyasal tercih ve davranış biçimlerinin daha düşük toplumsal statüde olanlardan sistematik ayrımlar gösterdiği yönündedir. Ayrıca değişik yaş ve cinsiyet kümeleri arasında da farklılıklar saptanmıştır. Şu ana kadar yapılan konuyla ilgili araştırmalar kuramsal olmaktan çok uygulamalı bir nitelik taşımaktadır. Siyasal katılma ile doğrudan ilgilenen çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Toplumsal araştırmaların çoğunda bireylerin toplumsal nitelikleri ile davranış ve tutumları arasında ilişkiler aranmıştır. Siyasal katılma ve kentleşme-kentlileşme araştırmaları da bu kuralın dışında kalmamıştır. Kentleşme süreci içinde çeşitli konulardaki tutum ve davranışlarda ne gibi değişmelerin olduğu yapılan çalışmalarla bir ölçüde saptanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmalarda kentleşme olgusu toplumsal ve ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak incelenmesinin yanısıra birtakım toplumsal değişimlerin de nedeni olarak değerlendirilmiştir. Yine birçok araştırmacı çeşitli toplumsal değişkenlerle siyasal değer, tutum ve davranışlar arasındaki ilişkileri incelemiş, yorumlamaya çalışmıştır. Kentleşme ve ona bağlı olarak kentlileşme olguları toplumsal yapıda ortaya çıkan değişimlerin bir sonucudur. Bir üstyapı kurumu olarak siyasal ilişkilerde, yapısal değişimlerden etkilendiği gibi diğer toplumsal ilişkileri dönüştürecek özellikleri taşımaktadır. Kuramsal olarak toplumsal-ekonomik ya da siyasal bir olgunun diğer birçok toplumsal olgu üzerinde etkili olduğu ve onlardan etkilendiği bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle sosyolojik olarak kentlileşme ile siyasal katılım arasındaki ilişkiler sorgulanabilir.

Bu ilişkileri sorgulamadan önce demografik bulguları genel hatları ile özetlemek yararlı olacaktır.



Araştırmanın gerçekleştirildiği gecekondu mahallelerinde göç kaynakları incelendiğinde hane reislerinin %84'ünün köyde, %15'inin kasabada, %1'ininde kentte doğdukları görülmektedir. Bu oranların mahalleler düzeyinde dağılımı önemli bir noktayı aydınlatacak niteliktedir. İlk göç hareketlerinin başladığı dönemlerde aşamalı bir göç olgusundan söz edilmiştir. Köyden kasabaya, kasabadan ile, ilden de daha büyük ile doğru bir geçiş olduğu ileri sürülmüştür. Araştırmanın bulguları bu yargıyı doğrulamamaktadır. Daha eski bir gecekondu yerleşimi olan Çalışkanlar mahallesinde köy kökenli olanların oranı %74, kasaba kökenli olanların oranı ise %24 civarındadır. Yeni kurulan gecekondu yerleşim bölgelerinden biri olan Zeki Doğan mahallesinde yerleşenlerin %94'ü köy, %4'ü ise kasaba kökenlidir. Bu durum yakın dönemlerde kademeli göç olgusunun önemini yitirdiğini, göç edenlerin memleketlerinden bir başka yerleşim birimine uğramaksızın doğrudan büyük kente yöneldiklerini göstermektedir.

Kentte yaşamının bireyin değer, tutum ve davranışları ile siyasal katılımı üzerinde ne gibi farklılıklar yarattığını görebilmek için bu araştırmada, kente göç dönemleri farklı tarihlerde gerçekleşen kişilerle görüşülmüştür. Bunun için de kuruluş tarihleri farklı olan iki gecekondu mahallesinde yerleşen aile reisleri ile görüşme yapılmıştır.

Seçilen mahallelerden Çalışkanlar mahallesinde yaşayanların %82'sinin 6 yıl ve daha uzun süreli olarak, %9'unun ise 5 yıldan daha az süreden beri Ankara'da yerleştikleri görülmüştür. Buna karşılık yeni bir gecekondu mahallesi olan Zeki Doğan mahallesinde oturanların %23'ü beş yıl ve daha az bir süreden beri Ankara'da yaşarlarken %29'u altı-on yıl, %33'ü onbir-onbeş yıldır Ankara'da yaşadıklarını belirtmişlerdir. Görüşülenlerin buldukları mahallede oturma süreleri de incelendiğinde Çalışkanlar mahallesinde oturanların %74'ünün on yıl ve daha uzun süredir bu mahallede yerleştikleri görülmektedir. Zeki Doğan mahallesinde görüşülen hane reislerinin ise %74'ü on yıldan daha az bir süredir bu mahallede oturduklarını belirtmişlerdir. Bu noktada görüşülenlerin oturdukları mahallelerinde kaç yıldır yaşadıklarını saptamanın yanısıra, kaç yıldır Ankara'da yaşadıklarını öğrenmek önem kazanmaktadır.

Çalışkanlar mahallesinde, onbir-onbeş yıl dahil olmak üzere onaltı ve yirmi yıldan beri ve de yirmi yıldan daha fazla zamandır Ankara'da yaşayanların oranı %78'e ulaşırken aynı dönemleri kapsayan tarihlerden bu yana Ankara'da yaşayanların oranı Zeki Doğan mahallesinde %48 dir. Buna karşın Ankara'da yalnızca 0-10 yıllık bir dönemden bu yana yaşayanların oranı, Zeki Doğan mahallesinde %51'e ulaşmaktadır. Bu durum kentte yaşama süresi olarak Çalışkanlar mahallesinde yerleşen nüfusun daha uzun süredir Ankara'da yaşadığını göstermektedir. Fakat kentte yaşama süresi, kentleşme düzeyini, saptama açısından tek başına yeterli bir gösterge değildir. Bu nedenle Çalışkanlar mahallesinde yaşayan nüfusun Zeki Doğan Mahallesi nüfusuna göre daha fazla kentleştiklerini söyleyemeyiz. Bu konuda bir yorum yapabilmek için diğer değişkenlerin mahalleler ölçeğinde ne oranda farklılıklarına bakmamız gerekecektir.

Kentleşme bir anlamda örgüt kullanma, örgütlere katılma olarak da tanımlanmaktadır. Kente yeni gelenlerin kentsel örgütlerle olan ilişkileri ve örgüt kullanma düzeyleri kentleşme açısından önemli bir göstergedir. Araştırma alanına giren mahallelerde, örgüt kullanma ve örgütlerle ilişkiler; yeni kentlinin iş bulma, mahallesini ilgilendiren sorunlarda örgüt kullanma ve devlet dairesine işi düştüğünde takındığı tutum düzeylerinde değerlendirilmiştir.

Çalışkanlar mahallesinde oturanların %20'si işlerini kimsenin yardımı olmadan tek başlarına bulduklarını belirtmişlerdir. Bu konuda örgüt kullanarak sorunlarını çözümlenmek isteyenler %48. eş dost tanıdık ve akrabalarından yardım isteyenlerse %20 oranında temsil edilmektedirler. Yine aynı mahallede iş bulma konusunda siyasal parti örgütlerinin milletvekillerinin ya da yetkili birinin aracılığına başvurmayı düşünenlerin yüzdesi ise 7 civarındadır. Zeki Doğan mahallesinde ise iş bulma konusunda iş ve işçi bulma konusu başta olmak üzere siyaal parti ve partililerin aracılığı ile yetkili birinin yardımını isteyenlerin %29, kendi çabasıyla halletmek isteyenlerin oranı ise %30'a ulaşmaktadır. Bu mahallede görüşülen hane reisleri yaygın olarak eş, dost ve tanıdıklar aracılığı ile iş bulma çabasında olduklarını sergilemişlerdir. Kentte yaşama süresi daha az olanların yoğun olarak oturdukları Zeki Doğan mahallesinde iş bulma konusunda örgüt kullanma düzeyinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Görüşülenlerin mahallelerini ilgilendiren bir sorun karşısında ilgili makamlara başvurma konusundaki tutumları da incelenmeye çalışılmıştır. Eski bir yerleşim alanı olmasına ve hane reislerinin kentte yaşama sürelerinin daha uzun olmasına karşın Çalışkanlar mahallesinde oturanların mahallelerini ilgilendiren bir konuda ilgili makamlara başvurmakta çekingen davrandıkları gözlenmiştir. Bu konuda olumlu bir tutuma sahip olanların oranı ancak %12'dir. Zeki Doğan mahallesinde ise ilgili makamlara başvurmanın yarar sağlayacağı düşüncesi %44 gibi yüksek bir düzeydedir. Çalışkanlar mahallesinde hane reisleriyle derinleşmesine yaptığımız görüşmeler bu durumu açıklar niteliktedir. Görüşülenler yaptığımız konuşmalarda, örneğin belediye hizmetlerinin yetersizliği konusunda bir çok kez ilgili yerlere başvurduklarını fakat sonuç alamadıklarını söylemişlerdir. Yetkililerin kendileriyle ilgilenmediklerini görüşmek için bile kabul etmediklerini belirterek ancak seçim öncesi dönemlerde belediyenin yolları asfaltlama mahalleye çeşme yapma, çöpleri zamanında toplama gibi göstermelik hizmette bulunduğunu belirtmişlerdir. Mahallelinin bu konudaki olumsuz tutumları başvurularının bir yarar sağlamayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Zeki Doğan mahallesinde ise böyle bir umutsuzluktan söz etmek henüz mümkün değildir. Kente yeni gelmiş olmak kentsel sorunların çözümlenmesine yönelik bir umutsuzluğa yol açmamış gibi gözükmektedir. Mahalleli örgütsel düzeydeki ilişkilerinde hoşnutsuzluk yaratacak geri çevirmelerle yoğun biçimde karışmamıştır. Bu konuda girişimci gözükmekte ve henüz cesaretleri kırılmamıştır. Bu mahallede yaşayanlar %44 düzeyinde örgütlere başvurudan yanadırlar. Çalışkanlar mahallesinde, "tanıdık olmadıkça halledilemez" değişkeninin yüksek çıkmasının nedeni de aynı gerekçelerle açıklanabilir. Mahallelerini ilgilendiren bir sorunun çözümünde örgütlerle ilişkiye geçmek konusunda olumsuz yaklaşımların oranı bu mahallede % 70'e yaklaşmaktadır.

Kentle bütünleşmede fonksiyonel bir rol oynayan kentsel örgütlerin kullanımına ilişkin görüşülenlere yöneltilen diğer bir soru da, herhangi bir devlet dairesine işleri düştüğünde takındıkları tutuma ilişkindir. Çalışkanlar mahallesinde görüşülenler böyle bir durumda öncelikle, %50 oranında, sorunu "kendilerinin halledeceği" ni belirtmişlerdir. İkinci olarak %17 ile "içerde bir



tanıdık aramın" şeklinde yanıtlamışlardır. "İşi olurlarına bırakanlar" %12, "bilen birisine danışırım" diyenlerin oranı ise % 6'dır. Zeki Doğan mahallesinde ise %45 düzeyinde bir oranla işi kendilerinin hallettikleri yanıtı alınmıştır. İçerde tanıdık arama %13, bilen birisine başvurma % 21 oranında belirtilmiştir. Bizim asıl üzerinde durduğumuz nokta, kente yeni gelen kişinin herhangi bir örgüte ya da kuruma kendi sorunu ya da yaşadığı ortama ilişkin bir sorunla ilgili olarak ilişki kurma düzeyindeki değişimi görebilmektir. Çalışkanlar mahallesinde bir sorun karşısında bireyin herhangi bir kuruma kendi çabasıyla başvurma düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni kentle bütünleşmede, kente yaşama süresinin etkili oluşudur. Ayrıca "içerde tanıdık arama" olayı da yine çeşitli çevrelerle ilişki kurmadaki beceriyi göstermektedir. Bu değişkenin oranı Çalışkanlar'da %17, Zeki Doğan'da %13 düzeyindedir. Bir başka farklı nokta da; akraba eş dost ve tanıdıklara başvurma durumunda ortaya çıkmaktadır. Zeki Doğan mahallesinde bu değişkenin oranı daha yüksektir: %16, Çalışkanlar mahallesinde ise bu oran oldukça düşüktür: %5. Kente yeni gelenlerin gerek kente gelişlerinde gerekse gecekondularını yapma ve ilk işlerini bulmada yoğun olarak akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinden yararlandıkları bilinmektedir. Kent ortamındaki yaşam yaratılan ya da üyesi olunan kent kültüründen farklı bir alt kültürde gerçekleşse bile zaman boyutu ve kentte kurulan yeni ilişkilerin yoğunluğu bu alt kültürde yer alanların farklı ilişkiler ve mekanizmalar kazanmasına, geliştirmesine yardımcı olmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının kullanımı da modernleşmenin başlıca etmenlerinden biridir. Görsel ve işitsel araçların yanısıra gazete okumanın kentleşme göstergesi olarak önemli bir yeri vardır. Karpat'ın araştırması (1968) örneğine giren gecekonduların %60'dan fazlasının radyo sahibi olduğunu ve %68'inin düzenli olarak gazete okuduklarını; Sencer'in araştırma sonuçları da (1979) radyo kullananların %88'e yakın bir çoğunluk oluşturduğunu ve %49'unun da hergün bir gazeteyi devamlı okuduklarını ortaya koymaktadır. Kongar (1973). Altındağ bölgesinde gazete okuyanların oranını %54, okumayanları ise % 46 olarak saptamıştır. Çalışkanlar mahallesinde gazete okuyanların oranı % 77, Zeki Doğan mahallesinde %85 dolaylarındadır. Her iki mahallede okuma sıklığı yükseldikçe gazete okuyanların oranları da artmaktadır. Yine her iki mahallede gazete okuma durumunu

memleketlerindeki durumla karşılaştırdığımızda anlamlı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Görüşülen hanereislerinin memleketlerinde gazete okuma oranlarının çok düşük olduğu görülmüştür. Hanereislerinin % 10'u memleketlerinde gazete okuduklarını belirtirken, % 20'ye yakın bir kısmı memleketlerine hiç gazete gelmediğini söylemişlerdir. Fakat bu sonuçların kentlileşme göstergesi olarak yorumlanması yanıltıcı olabilir. Cevapların gerçek dışı ya da abartılı olduğunu gözönünde bulundurmak gerekmektedir.

Televiyon izlemede yine her iki mahallede çok yaygındır. Çalışkanlar mahallesinde hanereislerinin %89'unda, Zeki Doğan mahallesinde ise % 94'ünde televizyon vardır. Televizyonda en çok izlenen program haberlerdir. Bu durum gecekondü nüfusunun yurтта ve dünyada olup bitenlerle yakından ilgili olduklarının bir belirtisidir. En çok izlenen programlar içersinde haberleri, yerli diziler, yerli filimler ve müzik eğlence programları izlenmektedir. Bu sonuçlar en azından gecekondüluların kitle iletişim araçlarıyla ilgilenmelerini bir kentsel davranış olarak benimsediklerini ortaya koymaktadır. Kitle iletişim araçlarının yeni kentlilerin kentsel değerleri kazanmada etkin işlevleri vardır. Geleneksel kültür kalıplarını kentlere de taşıyan gecekondülular ne kadar direnirlerse dirensinler, hergün çeşitli kanallardan çeşitli ölçülerde kentsel kültürün değerleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum, ne geleneksel kültürle örtüşen, ne de bütünüyle kentsel değerleri özümleyen, ikisinden de farklı fakat ikisinden de belirli izler taşıyan kendine özgü yeni bir kültür oluşumuna neden olmaktadır. Bu etkileşimin sonuçlarını gecekondü mahallelerinde yaşayan insanların kılık kıyafetlerinden, davranış biçimlerine; tüketim alışkanlıklarından dinledikleri müziğe kadar çeşitli alanlarda görmekteyiz.

Dinlenme ve eğlence etkinlikleri de kentlileşmenin tutum ve davranışlara yansıyan göstergelerindendir. Gözlemlerimiz gecekondüluların, tercih ettikleri dinlenme ve eğlence etkinlikleri arasında kahveye gitme, akraba ve komşu ziyaretlerine ayrı bir önem verdiklerini ortaya koymuştur. Görüşülenlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini anlayabilmek için ilgi duydukları alanlar ve ilgilerinin düzeyi saptanmaya çalışılmıştır. Boş zaman etkinlikleri arasında her iki mahallede de en çok komşu ziyareti gösterilmektedir. Bunu kahvede oturmak ve kır gezmesi

izlemektedir. Bahçeyle uğraşma camiye gitme, evde ufak tefek işlerle uğraşma da görüşülenler tarafından boş zamanlarda yapılan diğer etkinlikler olarak belirtilmiştir. Görüşülen hanereislerinin, büyük kentin sunduğu boş zaman etkinliklerinden çok düşük düzeyde yararlandıkları görülmektedir. Bunun nedenini gecekondulu mahallerinde yaşayan nüfusun içinde bulunduğu ekonomik koşulların yetersizliğinde aramak gerekir. Yeni kentlilere çalışma koşullarının güçlüğü, barınma koşullarının elverişsizliği, maddi olanaksızlıklar sağlık koşullarıyla bağdaşmayan bir çevre ve hepsinden önemlisi kent ortamında verdikleri varolma savaşı ayrıca değerlendirilecek bir boş zaman bırakılmamaktadır.

### **Siyasal Katılma:**

Bu bölümde Çalışkanlar ve Zeki Doğan mahallelerinde görüşülen deneklerin siyasal yaşama ilişkin bulguları üzerinde durulmuştur.<sup>(1)</sup> Görüşülenlerin siyasal katılımlarının kentte yaşama sürelerine bağlı olarak arttığı düşünülmektedir. Bu durumda daha eski bir yerleşim alanı olarak Çalışkanlar mahallesinde yaşayan nüfusun daha katılımcı olması beklenmektedir. Görüşülenlerin siyasal katılımları; siyasal ilgi, siyasal etkileme ve etkilenme, siyasal bilgi, örgütsel katılım ve bir katılma eylemi olarak oy verme düzeyleri açısından incelenecektir.

Kentleşme yeni kentliler üzerinde kentlere özgü tutum ve davranış değişikliklerine yol açan bir olgu, bir süreçtir. Bu çerçevede kentleşme, yeni kentlilerin yani gecekondulu bölgelerinde yaşayan nüfusun, siyasal katılımlarının düzey ve niteliğini de etkilemektedir. Araştırma boyunca görüşülenlerin siyasal yaşama ilişkin olumsuz bir tutum, bir eğilim içinde bulunmadıkları tersine siyasal olaylarla yüksek düzeyde ilgili oldukları saptanmıştır. Hanereislerinin çoğunluğu siyasal konuları günlük yaşamda her zaman konuştuklarını belirtmişlerdir. Her iki mahallede görüşülen hanereislerinin %55'e yakını siyasal konularla ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Siyasal konuları en çok kimlerle

(1) Deneklerin demografik özellikleri hane halkı büyüklüğü ve aile yapıları, gelir, eğitim düzeyi, kentte tutulan iş, tüketim alışkanlıkları için bkz.: İnan Özer Kentleşmenin Kişilerin Siyasal Katılımları Üzerindeki Etkileri (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üni., Ankara, 1983.



konuşursunuz sorusuna verilen yanıtlar mahalleler arasında farklı bir görünüm yaratmaktadır.

Çalışkanlar Mahallesinde siyasal konuları arkadaşlarıyla konuştuklarını belirtenlerin oranı %26'dır. Aile üyeleri ve akrabalarıyla konuşanların %16, ayırım gözetmeksizin her ikisiyle de konuşanların oranı ise %10 dur. Görüşülenlerin %45'i de hiç kimse ile konuşmadıklarını belirtmişlerdir. Zeki Doğan mahallesinde ise arkadaşları ile siyasal konuları konuşanların oranı (%25), diğer değişkenlere göre ikinci sırada yer almıştır. %26'sı aile üyeleri ve akrabalarıyla siyasete ilişkin konuştuklarını belirtirlerken, %10'u da her ikisiyle de konuştuklarını söylemişlerdir. Bu mahallede görüşülen hanereislerinin %39'unun da hiç kimseyle siyasal konular üzerinde konuşmadıkları saptanmıştır.

Mahalleler arasında siyasal konuların en çok kimlerle konuşulduğu konusunda görülen fark anlamlıdır. Bu durum deneklerin kentlileşme düzeyleriyle yakından ilişkilidir. Zeki Doğan mahallesinde görüşülen deneklerin çevreyle kurdukları ilişkilerin Çalışkanlar mahallesi sakinlerine göre daha alt düzeyde gerçekleştiği gözlenmiştir. Çevreyle kurulan ilişkilerde Zeki Doğan mahallesinde aile üyeleri ve akrabalarıyla olan ilişkilerin ağırlık taşıdığı saptanmıştır. Kuşkusuz bu durum görüşülenlerin siyasal tutum ve davranışlarını da etkilemektedir.

Görüşülenlerin siyasetle olan ilgileri, memleket sorunlarına olan ilgileriyle de çakışmaktadır. İlginin, memleket sorunları sözkonusu olduğunda arttığı gözlenmektedir. Siyaset kelimesi kimi deneklerde bir kuşku yaratmakta ve çoğu kez bu kavrama olumsuz bir anlam yüklenmektedir. Siyaset "memleket sorunları" şeklinde ifade edildiğinde kişiler, bu baskıdan kurtularak açık bir şekilde soruyu yanıtlamaktadırlar. Örneğin, Çalışkanlar mahallesinde görüşülen deneklerin %43'ü siyasal konularla ilgilenmediklerini belirtirlerken, memleket sorunlarıyla ilgilenmediklerini belirten hanereislerinin oranı aynı mahallede %18'e düşmektedir. İlginin düzeyine bakılmaksızın mahalleler arasında bir karşılaştırma yapıldığında Çalışkanlar mahallesinde hanereislerinin % 80'inin, Zeki Doğan mahallesinde ise % 76'sının siyasetle ilgilendikleri görülmektedir. Siyasetle "çok ilgili" olduğunu belirten hanereislerinin oranı Zeki Doğan Mahallesinde daha yüksek

olarak belirlenmiştir. Siyasetle ilgilenmediklerini belirten denekler iki mahallede de bunun nedenini bilgisizliğe bağlamaktadırlar. Bir başka önemli nokta da, Çalışkanlar mahallesinde görüşülen hanereislerinin %7'si bu soruya, siyasetle ilgilenmek gerektiğine inanmadıkları şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu tavır bir anlamda siyasal yabancılaşma olgusuyla açıklanabilir. Bu kişilerin kentte uzun süredir yaşamalarına rağmen böyle düşünmeleri, siyasetle ilgilenmenin kendilerine somut hiçbir yarar sağlamadığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Kente yeni gelenlerin ise yukarıda belirtildiği gibi siyasetle "çok ilgili" gözükmeleri de bu yargıyı güçlendirmektedir.

Görüşülenler "ilk olarak hangi nedenle siyasetle ilgilenmeye başladınız" sorusuna da ilginç yanıtlar vermişlerdir. Her iki mahallede de en yüksek oranda, "önemli bir toplumsal olay sonrası" siyasete ilgi duymaya başladıklarını belirtmişlerdir. Yine her iki mahallede de "büyük şehir etkisi" ve "Ankara'ya geldikten sonra" yanıtları siyasetle ilgilenmenin ikinci önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

#### **Siyasal Etkilenme ve Etkileme:**

Kente yeni gelen bireylerin kendilerini sosyal ve ekonomik güçsüzlükleri nedeniyle toplum yaşamında etkisiz hissetmeleri beklenen bir olgudur. Çünkü henüz bireyin değer ve tutumları, geleneksel bir toplumun üyesi olarak teba ya da kulluk kültürünün izlerini taşımaktadır. Geleneksel kültür içerisinde bireyin siyasal talepleri tamamen dışlanmıştır. Kente göçle birlikte birey katılımcı siyasal kültürün bir parçası haline gelecektir. Kente yaşama süreleri uzadıkça ve buna bağlı olarak kentsel ortamda ilişkileri geliştikçe bireylerin dışa açılmaları kolaylaşacaktır. Başlangıçta siyasal düşünce gibi toplumumuzda baskı altında tutulan eğilimlerin giderek günlük yaşamın bir parçası haline gelmesi gerçekleşecektir.

Bu konuda görüşülenlerin "siyasal düşüncelerini kimlerin etkilediği" öğrenilmeye çalışılmıştır. Beklentilerimiz kente yeni gelenlerin yerleştiği Zeki Doğan mahallesinde aile üyeleri ve akraba etkilerinin daha fazla olacağı; kente yaşama süresi daha uzun olanların çoğunlukla barındığı Çalışkanlar mahalleinde ise, iş arkadaşlarının, inandığı siyasal partinin ve kitle iletişim

araçlarının etkili olacağı yönündeydi. Bulgularımız bu beklentiyi doğrulamıştır.

Çalışkanlar mahallesinde görüşülenler, siyasal düşüncelerini en çok etkileyen faktör olarak %18'le iş arkadaşlarını, %9 ile içinde bulunduğu koşulları, %8 ile de eşi, ailesi ve akrabalarını göstermektedir. Zeki Doğan mahallesinde ise görüşülenlerin %24'ü siyasal düşüncelerinin en çok eşi, ailesi ve akrabaları tarafından etkilendiğini belirtmektedir. Bu mahallede siyasal düşüncelerin etkilendiği diğer faktörler içerisinde %10 ile içinde bulunulan koşullar %9 ile de iş arkadaşları gösterilmektedir. Komşularının etkisinde kalanlara rastlanmamıştır. Yazılı ve sözlü basının etkisi Çalışkanlar mahallesinde hiç görülmezken, Zeki Doğan mahallesinde görüşülenlerin %5'i bu etkiyi dile getirmişlerdir. Görüldüğü gibi iki mahalle arasında siyasal etkilenme açısından dikkate alınması gereken bir farklılık vardır. Bu farklılığı yalnızca kentte yaşama süresine bağlamak yanıltıcı olabilir. Kentte çalışılan iş türünün, kurulan arkadaşlık ilişkilerinin, kentsel örgütlerle olan ilişkilerin de bu alanda etkili oldukları

Görüşülenlerin oy verme davranışını etkileyen toplumsal faktörler de incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede oy verme üzerinde içinde buldukları toplumsal çevrenin etkileri; göçe başlamadan önceki memleketlerindeki durumla, Ankara'daki durumları karşılaştırılarak araştırılmıştır. Çalışkanlar mahallesinde hanereislerinin %17'si oy vermede köyde çevrenin baskısı daha çok derken % 19'u şehirde çevrenin daha baskılı olduğunu öne sürmüştür. Her ikisinde de baskı altında olduklarını söyleyenler % 1, kent ve köyde oy kullanmanın bir farkı bulunmadığını belirtenler ise % 30'dur. Zeki Doğan mahallesinde durum daha farklıdır. Köyde çevrenin baskısının daha çok olduğunu belirtenler %17, şehirde daha fazla baskı altında olduklarını belirtenler de yine %17 dolayındadır. Aralarında bir fark görmeyenlerin oranı da diğer mahalle ile hemen hemen aynıdır. Her iki mahallede de görüşülenlerin ortak kanaati oy verme konusunda gerek köyde gerekse kentte çevrenin baskısı altında kaldıklarını belirtmiş olmalarıdır. Kentte yaşama süresi oy verme davranışı açısından bireyi daha bağımsız oy vermeye, bir başka deyişle katılıma doğru götüren tek faktör olarak düşünülmemelidir. Eğitim ve gelir düzeyleri kentte tutulan işin türü, toplumsal hareketlilik, yaş ve cinsiyet gibi faktörleri de göz önüne



almak gerekmektedir. Bilindiği gibi kırsal alanda bireyler, yaşadıkları ortamda birincil ilişkilerin ağırlığı ve toplumsal kontrol mekanizmalarının bu çerçevede odaklanmasından ötürü kendilerini daha fazla kontrol altında hissetmektedirler. Kaldıkları kente göç bireyi birden ve her konuda özgürleştirmemektedir. Gecekondu akraba ve hemşehri yoğunluğu ile bireyin kırdaki kazandığı değer ve tutumların yeniden üretildiği ve yaşatıldığı bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca günlük yaşamda eğitim, çalışma, alışveriş gibi zorunlu nedenlerle bireyi içine alan kentsel ortam da, daha farklı kanallardan ve daha farklı mekanizmalar aracılığı ile birey üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı kette yaşama süresi uzadıkça daha da yoğunluk kazanmaktadır. Araştırma sonuçlarımızda bu yargıyı doğrular niteliktedir. Kentte yaşama süreleri daha fazla olan Çalışkanlar mahallesinde görüşülen deneklerin yaklaşık % 20'si, şehirde kendilerini baskı altında hissettiklerini açıklamışlardır.

Ayrıca bunun yanında, siyasal açıdan şehirde daha bilinçli davrandıklarını, siyasal düşüncelerinin değiştiğini siyasal sistemin nasıl işlediğini öğrendiklerini ileri sürmüşlerdir. Zeki Doğan mahallesinde görüşülen hanereisleri de siyasal açıdan şehirde daha özgür davrandıklarını, siyasal olaylarla ilgilenmeye başladıklarını, çevrelerinin genişlediğini, olayların gerçeğini gördüklerini belirtmişlerdir.

Siyasal etkilenme açısından bir başka gösterge de aile üyelerinin oy kullanma da nasıl bir tutum takındıkları konusudur. Her iki mahallede de bütün ailenin aynı partiye oy verme yüzdesi yüksektir. Çalışkanlar mahallesinde bu oran %52, Zeki Doğan mahallesinde %70'dir. Eşi ile aynı partiye oy verdiğini belirtenler ise, Çalışkanlar'da %13, Zeki Doğan'da %4 dür. "Herkes istediği partiye oy verir" tutumunu taşıyanların mahalleler arasındaki dağılımı şu şekildedir: Çalışkanlar %23, Zeki Doğan %17. Soruna mahalleler arasında bir farklılık açısından bakıldığında, Çalışkanlar mahallesinde aile üyelerinin oy vermede daha özgür olduklarını, Zeki Doğan mahallesinde ise daha bağımlı olduklarını söyleyebiliriz. Bu farklılığı yaratan etkenin kentte yaşama süresi olduğunu belirtmek yanıltıcı olmayacaktır. Bu yargıyı güçlendiren bir başka bulgu da, hanereislerinin, eşlerinin oy kullanmadaki tutumlarını etkileyip etilemedikleri sorusuna verdikleri yanıtlarda ortaya çıkmaktadır. Çalışkanlar'da hanereislerinin %21 eşlerini

etkilediklerini söylerken Zeki Doğan mahallesinde eşlerini oy kullanırken etkilediklerini belirtenlerin oranı %35'dir. Yine oy kullanırken eşlerinin kendi kararlarını özgürce verdiğini belirtenlerin oranı Çalışkanlar mahallesinde daha yüksektir. Çalışkanlar mahallesinde bu oran %65, Zeki Doğan mahallesinde %55 olarak gerçekleşmektedir. Görüldüğü gibi Çalışkanlar mahallesinde haneretslerinin eşlerine daha az karıştıkları, Zeki Doğan'da ise hala kırsal yaşam değerlerinin kendisini hissettirdiği ortaya çıkmaktadır. Kadının oy kullanmada özgür davranabileceği bir noktaya gelmesi kamımızca kentlileşme açısından önemli bir göstergedir. Kentte yaşama süresi arttıkça kentsel ortamda kadının görev ve işlevlerindeki farklılaşma başlamakta ve buna bağlı olarak değer ve tutumlarında değişimler gözlenmektedir. Çevre koşullarınının değişmesi, çalışma yaşamına katılmaya başlamaları, kent ortamında kurduğu yeni ilişkiler kadını bir çok konuda olduğu gibi, siyasal tutum ve davranışları açısından da kocasından bağımsız davranmaya yöneltmektedir. Bulgularımız bu yargıyı henüz yüksek oranda doğrular nitelikte değildir ama yine de bu alanda bir değişimin başladığı kuşkusuzdur.

### **Bir Katılma Eylemi : Oy Kullanma**

Kentte yaşama süresine bağlı olarak siyasal davranışlardaki değişimin bir başka göstergesi de, seçimlere katılma boyutunda gerçekleşmektedir. Kartal'ın (1978 : 94-95) araştırma sonuçlarına göre kentte yaşama süresi uzadıkça seçimlere katılma oranı da artmaktadır. Çalışkanlar ve Zeki Doğan mahallelerinde karşılaşılan durum da bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir. Araştırma sırasında deneklere memleketlerinde oy kullanma durumları sorulduğunda, her iki mahallede de görüşülenlerin kente gelmeden önce, memleketlerinde, seçmen yaşında olmayanların dışında yüksek düzeyde katılmacı oldukları gözlenmiştir.

Bilindiği gibi Türkiye genelinde yerleşme birimleri ölçeğinde oy kullanma düzeyine bakıldığında, kırsal alanlarda oy kullanma durumunun daima daha yüksek olduğu görülmektedir. Baykal (1970), Özbudun(1975), Tekeli ve Gökçeli ( 1977) nin bulguları da bu yöndedir. Kuşkusuz oy kullanma davranışı, siyasal katılım biçimleri içersinde en edilgen olanıdır. Buna ek olarak kırsal alanda katılmanın niteliğinin mobilize olduğu düşünülecek olursa, gerçek bir katılmadan söz etmemiz olanaksızlaşır. Buna karşın,

kentsel alanda bireyin üzerindeki baskının azalması ya da toplumsal kontrol mekanizmalarının nitelik değiştirmesiyle birlikte bireyin katılımının daha özerk bir görünüm kazandığını söyleyebiliriz. İncelememizde, kırsal alana göre daha düşük olmasına rağmen, her iki mahallede de göç sonrası yüksek bir katılım saptanmıştır.

Araştırmamız açısından önem taşıyan konu, kentte yaşamının oy kullanmayı nasıl etkilemekte olduğudur. Çalışkanlar mahallesinde oy kullanma oranının (%92), Zeki Doğan mahallesine göre (% 85) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni Kartal'ın da belirttiği gibi, kente temelli yerleşmenin ilk yıllarında, kent yaşamına ekonomik ve toplumsal açılarından uyum sağlama çabalarının ön plana geçtiği bunun da siyasete karşı ilgiyi görece olarak azaltmakta oluşudur. Yine kente göç eden kişinin küçük köy toplumunun seçimlere katılma konusundaki baskısından kurtulmuş olması, onun ente göç ettikten sonra seçimlere katılma eğilimini düşüren bir başka faktördür. Her iki mahallede de oy kullanmama nedeni olarak seçimlere ilgi duymama, ve siyasal partilere olan inançlarını yitirme gerekçeleri gösterilmiştir.

Gecekondu mahallelerinde görüşülen hanereislerinin kente göç sonrası siyasal eğilimlerindeki değişimin boyutları da araştırılmıştır. Bu çerçevede, görüşülenlerin kente göç ettikten sonra yapılan ilk seçimlerde daha önce oy verdikleri partiye karşı tutumları öğrenilmeye çalışıldığında, oy verdikleri partiyi değiştirme oranı Çalışkanlar mahallesinde % 20, Zeki Doğan mahallesinde ise % 29 olarak saptanmıştır. Aynı partiye oy verenlerin oranı her iki mahallede de daha yüksek düzeydedir. Bu oran Çalışkanlar mahallesinde % 46, Zeki Doğan mahallesinde % 36'dır. Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde sıkıyönetim varlığı ve siyasal partilerin kapatılmış olması siyasal değişimin nedenlerinin ve oy vermeyi etkileyen diğer faktörlerin sorgulanmasını engellemiştir. Ankara sıkıyönetim komutanlığı, araştırmada, siyasal eğilimleri saptamaya dönük soruların kullanılmasına izin vermemiştir.

### **Örgüt Düzeyinde Katılma**

Genel ve yerel seçimlerde oy kullanarak siyasete katılımın ötesinde örgüt düzeyinde katılma da modernleşmenin, doğal olarak



ta kentlileşmenin önemli göstergelerinden birisidir. Araştırmamızda görüşülenlerin, mahalleler ayrımı gözetilerek çeşitli örgütsel kuruluşlara üyelik durumları incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır: Her iki mahallede de görüşülen hanereislerinin yüksek düzeyde örgütlere üye oldukları söylenemez. Kartal, araştırmasında (1978:98), kentte yaşama süresi az olan deneklerin üyelik oranlarının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Ona göre bunun nedeni, yeni gelenlerin kendilerinin kent ortamında güvenlik içinde hissetmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bizim bulgularımız bu yargıyı doğrulamamıştır. Çalışkanlar mahallesinde görüşülen deneklerin sayısal olarak daha fazla oranda çeşitli derneklere üye oldukları görülmüştür. Araştırmada, kentte kalma süresi uzadıkça deneklerin bilinçli olarak örgütsel katılımlarının artacağı varsayılmıştır. Deneklerin katılma düzeylerinin düşüklüğü, 12 Eylül öncesi yaşanan siyasal kargaşa ortamında derneklerin asıl amaçları dışında, bütünüyle siyasal fraksiyonların etkisi altına girerek onlarla özdeşleşmelerine bağlanabilir. Daha önceki dönemlerde ise gecekondu mahallelerinde örgütsel katılımın oldukça yüksek bir düzeyde olduğu saptanmıştır. Örneğin, Vergin'in İstanbul gecekondu- larındaki araştırmasında (1977:238), deneklerin %83.3 oranında mahalle düzeyinde Gecekondu Güzelleştirme Derneği ya da Kalkınma ve Dayanışma Derneği gibi örgütlere üye oldukları görülmüştür.

Vergin, örgütsel katılma dışında, kentsel toplumun yeni üyelerinin seçim öncesi toplantılara, mitinglere katılma düzeylerinin de yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Çalışkanlar ve Zeki Doğan mahallelerinde de seçim öncesi bir parti toplantısına katılma davranışı araştırıldığında, bu oranın %31 ve %25 oranlarında mahallelerde gerçekleştiği görülmektedir. Çalışkanlar mahallesindeki katılma düzeyinin yüksekliğini yine kentte yaşama süresine bağlayarak yorumlamak mümkündür.

Kentlileşmenin siyasal katılım üzerindeki etkilerini değerlendirmeye çalıştığımız bu incelemede sonuç olarak kentlileşme düzeyinin siyasal katılmayı olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Kentte yaşam süresi ortalama olarak daha fazla olan Çalışkanlar mahallesinde yaşayan nüfusun, belirtilen toplumsal değişkenlere ikinçin konumları, Zeki Doğan mahallesinde yaşayan

nüfusla karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Kentte yaşama süresine bağlı olarak iki mahalle düzeyinde yapılan karşılaştırmada, kentsel örgütlerle ilişki kurma düzeylerine bakıldığında ilginç bir sonuçla karşılaşmıştır. Zeki Doğan mahallesinde görüşülenlerin bu konuda daha aktif oldukları gözlenmiştir. Bu durum Çalışkanlar mahallesinde görüşülen kitlenin kentsel örgütlerle ilişkilerinin daha düşük olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu mahallede yaşayan nüfusun gerek iş bulmada gerekse diğer bireysel ve toplumsal sorunlarının çözümünde örgüt kullanmanın bilincinde oldukları açıktır. Fakat kentsel-kamusal örgütlerle çeşitli nedenlerle yaptıkları başvuruların çoğu kez sonuçsuz kalması; bu kişileri, kentsel örgütlerle olan ilişkilerinde bir çaresizlik", bir "yarar sağlamaz"lık noktasına getirmiştir.

Sonuç olarak, siyasal katılma düzeyleri açısından iki mahalle arasında yapılan karşılaştırmada, Çalışkanlar mahallesinde yaşayan nüfusun siyasal ilgi, siyasal etkilenme ve etkilenme, siyasal bilgi, örgütsel katılma ve oy kullanma düzeyi açısından daha katılımcı bir tutum ve davranış geliştirdikleri belirlenmiştir.

**YARARLANILAN KAYNAKLAR:**

- BAYKAL, Deniz, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**, S.B.F. Yayınları, No: 302, Ankara 1970.
- DEUTSCH, W.Karl "Social Mobilization and Political Development", **The American Political Science Review**, vol.60, No:3, September, 1961.
- KARTAL, Kemal, **Kentleşme ve İnsan**, TODAİE Yay., Ankara, 1978.
- KONGAR, Emre, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985
- KONGAR, Emre, **Altındağ'da Kentle Bütünleşme**, AMME İdaresi Dergisi Cilt 4, Sayı 4, 1973.
- ÖZBUDUN, Ergun "Political Participation in Rural Turkey", **Political Participation in Turkey**. (Eds.E.Akarlı, C., Ben-Dor). Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul. 1975.
- TEKELİ, İ., GÖKÇELİ, R., **1973-1975 Seçimleri: Seçim Coğrafyası Üzerine Bir Deneme**, Milliyet Yayınları. İstanbul 1977.
- VERGİN, Nur **Kentleşme ve Siyasal Yaşam**, (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1977.



